

A tyúk származása, jellemzői

A kutatók szerint a Burma-bankivatyúkot (*Gallus gallus domesticus*) az i. e. 3. évezredben háziasították, ebből lett a mai házi tyúk. Hivatalos besorolása szerint a madarak osztályába, a tyúkalakúak rendjébe, a fácánfélék családjába tartozik, és rengeteg fajtája van.

A házi tyúkok a 6-8 évnél magasabb kort ritkán érik el, de előfordulnak beszámolók 12 évet megélt példányokról is. Ha tojásáért tartjuk a jószágot, akkor 4-5 éves kornál idősebb tojókat már nem igazán éri meg gondozni, mivel a tojáshozama ekkorra jelentősen lecsökken.

A kifejlett állat súlya nagyban függ a fajtától. Míg az apró termetű japán fajták 70 dekagrammot nyomnak, a nagytestű jersey óriás kakasok akár a 6-7 kilót is elérik. A háztájon leginkább elterjedt fajták (mint amrock, vegyes paraszTTYÚK, red master, kopasznyakú stb.) 1,5–3 kg körül mozognak.

A házi tyúkot ivari dimorfizmus jellemzi, tehát a nőstény és a hím példányokat felnőtt korban jól meg lehet különböztetni. A hím testfelépítése robusztusabb, nyaka hosszabb, farktollai és taréja nagyobb, sarkanytúja erősebb, mint a nőstényeké.

Csibekorban is meg lehet állapítani a szárnytolláról a nemét, de ehhez nagyon gyakorlottnak kell lenni, ezért házi körülmények között kevésbé szoktuk ezt vizsgálni.

A tyúkok érzékszervi jellemzői:

- jó a látása, a színeket is látja,
- jó a hallása,
- az ízeket jól meg tudja különböztetni,
- gyenge a szaglása.

Röpkészség

Általánosságban elmondható, hogy a japán tyúkok és más kis testű fajták akár 2-3 méteres magasságba is felrepülnek, míg a nagyobb testű fajták 1,5-2 méteres magasságig képesek felemelkedni. Tehát ha kis

▼ Repülés

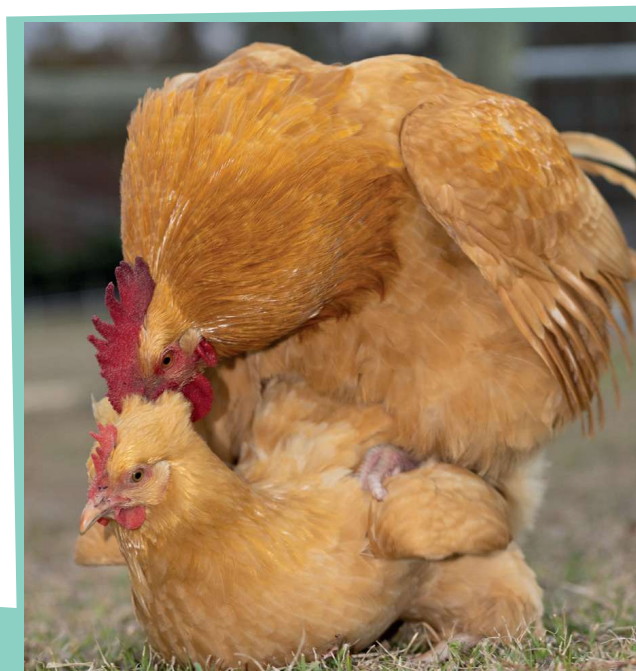
testű fajt tartasz, akkor vagy elfogadod, hogy magasabb ágakra, akár a háztetőre is felül, vagy magasabb kerítést építesz, esetleg hálóval teljesen lefedett tyúkudvarban tartod, ha nem szeretnéd, hogy a kert egyéb részeire is kimenjen.

Ha kevésbé jó röpkészségű állataid vannak, akkor egy 160 cm magas kerítés elegendő lesz a tyúkudvar köré, viszont a szárnytollaik végét le kell vágnod. Ez csak annyit jelent, hogy a szárnytollból kb. 5 centiméter levágasz, ez nem fáj az állatnak, olyan, mint amikor mi fodráshoz megyünk. Így a madár kevésbé tud majd magasra repülni, és nem kell aggódnod, hogy átrepül a kerítésen. Érdekesség, hogy a szárnytoll az éves vedlést követően újra ki tud nőni, de az a tapasztalatom, hogy ha egyszer visszavágjuk és az állat megszokja, hogy nem tud kirepülni a kerítésen, akkor később már nem fog próbálkozni, annak ellenére, hogy a tollai ismét lehetővé tennék.

Szaporodás

A házi tyúkok normál körülmények között évente egyszer vagy kétszer költik ki a tojásaikat. Egy költési alkalommal a házi tyúk 8–12 tojást gyűjt maga alá, melyek 21 nap alatt fejlődnek ki. Csibéit a nőtény jércekorukig védelmezi. A kakas háremet tart, 6–10 tyúkot is képes megtermékenyíteni egy tyúkudvarban. A csibék nevelésében nem vesz részt, de a háremet és a csibéket védelmezi.

Párazás ►

A házi tyúkok fajtától függően 18-25 hetes koruktól válnak ivaréretté, de ez nem feltétlenül jelenti azt, hogy ebben a korban már tojni is fognak. A tojásrakás kezdete ugyanis a keltetés időpontjától is függ. Ha késő tavasszal keltetünk, előfordulhat, hogy a jószágok már csak a következő tavasz elején kezdenek majd el tojást rakni, mert nem indult el időben a tojásrakási ciklus, vagy a hideg téli hőmérsékletet érzékelve megállt. Ahhoz, hogy legkésőbb ősszel elinduljon, és télen se kelljen lemondani a friss házi tojásról, érdemes már márciusban-áprilisban keltetni. Az én tapasztalatom az, hogy egy áprilisban kikelt kettős hasznosítású tyúkfajta háztáji körülmények között átlagosan szeptemberben, azaz 6 hónappal a keltetés után kezd el tojni. Ezt követően ciklikusan tojnak, amit számos körülmény határoz meg: az adott fajta jellemzői, a tartási körülmények, tehát a fényprogram, a hőmérséklet, szabad kapirgálási terület mérete, és az etetés. A profitorientált tartásnál ezeket úgy optimalizálják, hogy minél több tojást tojjanak a tyúkok, de a háztáji tartásnál megtehetjük, hogy összhangra törekszünk a természettel. Ha a téli vagy a vedlési időszakban a tojóim pihenni szeretnének, örömmel hagyom regenerálódni a jószágokat. Meghálálják a türelmet, gondoskodást, az immunrendszerük is erősebb marad, kevesebb megbetegedésre számíthatunk, és akár az ötödik évben is szépen tojnak még.

Vedlés

A házi tyúkok általában évente egyszer vedlenek, azaz részlegesen tollazatot cserélnek. Ez egy teljesen normális jelenség, tehát nem kell aggódnod, ha elhullott tollakat látsz ősszel a tyúkudvarban, vagy megőszül és megritkul a jószág tollazata. Fajtánként és egyedenként is változó, hogy mennyi toll cserélődik ilyenkor. A néhány hetes vedlési időszak rengeteg plusz energiát követel az állattól, emiatt ilyenkor kevesebb tojást tojik. Ha vedlik a jószág, adj neki extra vitamint (a vitaminokról bővebben az *Etetés-itatás* c. fejezetben), segítve ezzel a folyamatot és az immunrendszerének megóvását.

Tyúkanatómia röviden

Röviden átadom azt az anatómiai tudást, amiről úgy gondolom, elengedhetetlen egy háztáji gazdálkodó számára, elsősorban az állat étkezési célú feldolgozása miatt.

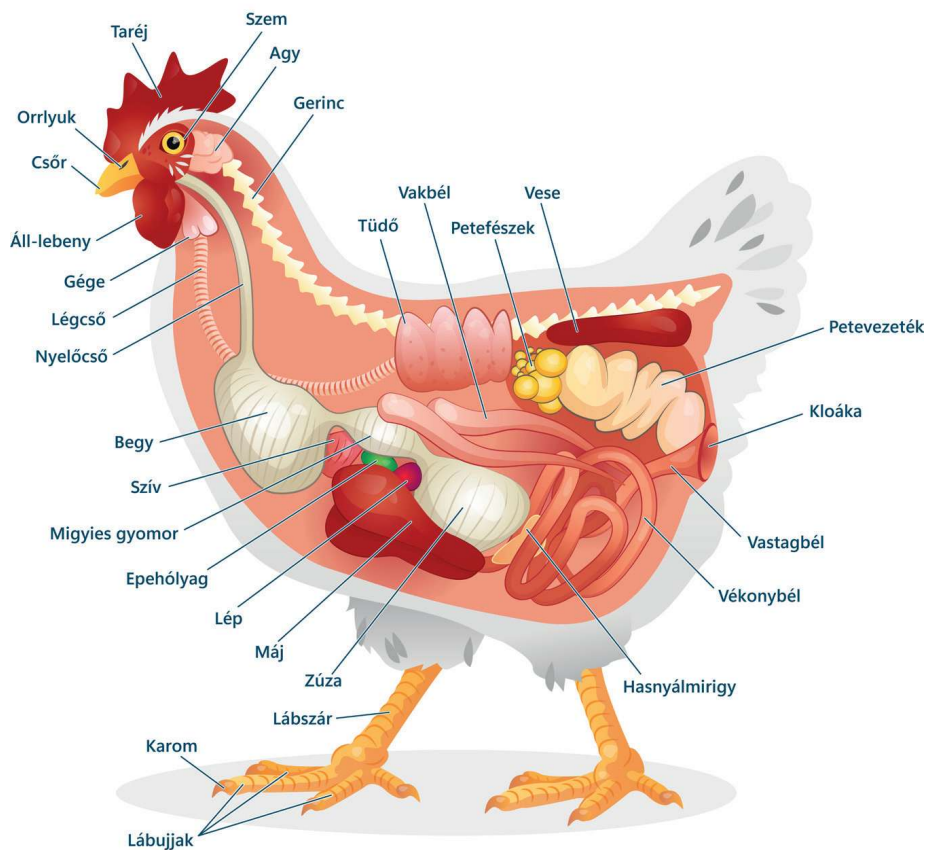
Két részre osztanám a belsőseégeket, ehető és nem ehető részekre:

- Ehető belső részek: tüdő, szív, vese, zúza, máj, hús és zsír, a kakasok heréje, a még teljesen ki nem fejlődött tojások. (Illetve a vér is ehető, van, aki több állat levágásánál összegyűjti és megsüti.)
- Nem ehető belső részek: az epe és a belek. (A fej elfogyasztása ízlés kérdése, előfordul, hogy valaki beleteszi a levesbe.)

Anatómia

A TYÚK RÉSZEI

Emésztés

A házi tyúk bélcsatornája rövid, testhosszának nagyjából a háromszoros. A nyelőcsőből a táplálék a begybe, majd a zúzógyomorba (zúza) megy, a bélsár pedig a kloákán keresztül távozik. Az emésztése gyors, néhány órányi folyamat, emiatt egyszerre nagy adag táplálékot nem képes felvenni. Ebből fakad, hogy tyúkjaink egész nap kapirgálnak, csipegetnek. A házi tyúkok bélrendszere viszonylag érzékeny, jércekorban a bélfal kifejezetten vékony, ezért táplálásuk odafigyelést igényel, hogy elkerüljük

a hegyes magvak vagy az emésztési zavarokhoz, bélgyulladásához vezető esések okozta problémákat.

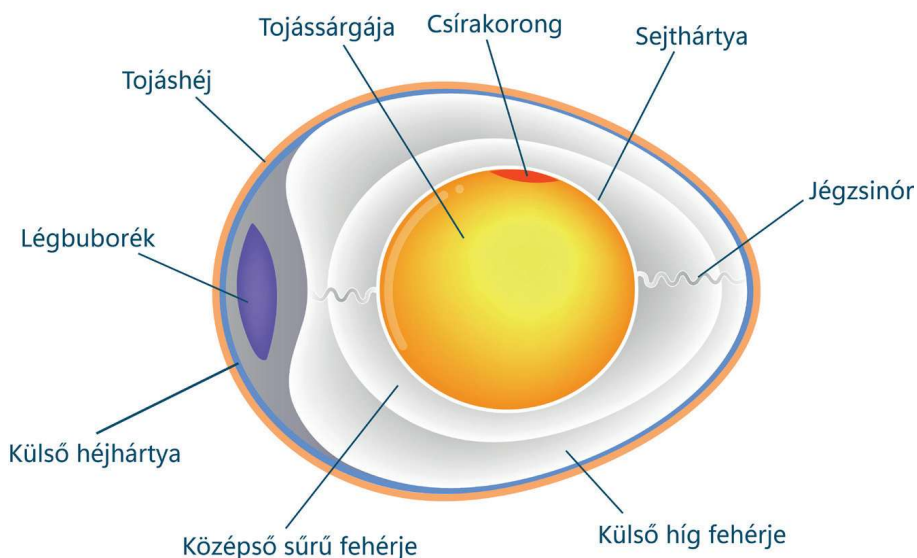
Zsírzmírígý, kloáka

Amit még fontos tudni, hogy a tyúkok faránál, a püspökfalat felett van egy zsírzmírígý. Erre figyelni kell, hogy ki legyen vágva, amikor étkezési célra bontjuk az állatot, mert kellemetlen ízt ad a levesnek, keserűvé teszi azt.

A farrészen található a kloáka, amin kijön a tojás és az ürülék is.

Az első vágásnál kezdő gazdaként mindenképp érdemes segítséget kérni valakitől, akivel együtt csináljátok végig a folyamatot, hogy legközelebb már magabiztosan tudd, melyik szerv micsoda, és egyáltalán hogyan szedd szét a levágott állatot.

A tojás részei

Viselkedési jellemzők

Ahogy minden állatfajnak, a házi tyúknak is megvannak a génekben hordozott, évezredek alatt berögzült szokásmintái. Ezeket hasznos ismer-
ni, hogy értsük, mit miért tesz, illetve milyen keretek között és hogyan
tudunk viselkedésére hatni.

Csípési sorrend

Az egyik ilyen berögződés a csípési sorrend. A házi tyúkok egyfajta hierarchiát állítanak fel maguk között. Ez egyaránt jellemző a kakasokra és tojókra. Érdekesség, hogy a testük mérete kevésbé befolyásolja ezt, inkább az egyes példányok dominanciájának, agressziójának mértéke határozza meg. Előfordult, hogy egy apró termetű japán kakasom „leuralta” az egész udvart, és a nála jóval nagyobb amrock kakas a sarokba menekült előle. A tojóknál a hierarchia az éjszakai felgallyazásnál és az etetőkhöz való elsőbbségi hozzáférésnél jelenik meg. A dominánsabb egyedek magasabbra ülnek fel éjszaka. Ennek egyszerű oka, hogy a természetben is igyekeznek a madarak minél magasabban elhelyezkedni a fákon, hogy

◀ Japán kakasom

▲ Hierarchia

a ragadozók nehezebben férjenek hozzájuk. Érdekeség, hogy gyakran a tojóknak van egy vezetőjük: kevésbé látványos, azonban megfigyelhető, hogy általában ugyanaz a példány megy ki először a tyúkólból reggel és jut hozzá az etetőhöz is, és ül legmagasabban éjszaka a tyúklétrán.

Kakashárem

A fácánok családjába tartozó fajokra jellemzően a házi tyúkoknál is háremet tart a kakas, azaz nem monogám, egy nap alatt akár több nőténnyel is párosodik. Ha több kakas van, felosztják egymás között a nőtényeket.

Ezen a ponton kitérek arra, hogy miért érdemes kakast tartani. Ha szeretnénk kikeltetni a tyúkjaink tojásait, magyarán szeretnénk, hogy

a tojások megtermékenyítettek (szemesek) legyenek, elengedhetetlen, hogy legyen kakasunk. Ha nem szeretnénk keltetni, akkor a kakas felesleges, és csak a takarmányt fogyasztja anélkül, hogy tojást adna. Tojásunk ugyanis akkor is lesz, ha nincs kakasunk, a tyúkok tojnak kakas nélkül is! Ennek ellenére azért szoktak tartani egy kakast az udvaron a gazdák akkor is, ha nem szándékoznak maguk keltetni. Én például azért is szeretem, ha van kakas a portánkon, mert számomra a kukorékolás hozzátartozik a vidéki élethez, része a tyúkudvarnak, illetve a kakas védi is a tyúkokat. Egy szemtelen macskát, patkányt, vadmadarat egy jóféle kakas elkerget az udvarból. Viszont ha túl sok kakast tartunk, például két kakasunk van tíz tyúkra, akkor abból viadalok lesznek, agresszívvá válhatnak az állatok.

▼ Kakas a háremével

